

PREOCUPĂRI PRIVIND ORGANIZAREA EUROPEI ÎN GÂNDIREA ROMÂNEASCĂ: V.A. URECHIA (1834-1901)

*Conf.univ.dr. Anișoara Popa
Universitatea „Danubius” Galați*

The debate on the organizational ways of the European space, coming from the conscience of a certain identity and common destiny, had remarkable contributions in the 19th century, also coming from Romanian cultural background. After focusing upon the ideatic specificity of the time, we are to find some important matters that V.A. Urechia, as a historian and politician, stated within this debate. It is known that his entire political, social and scientific activity was influenced by these ideas. Then, we are to highlight his international recognition, evoking Albert Gobat's statements regarding Urechia's aspiration to candidate to the Nobel Prize for peace, in 1901.

Dezbaterea asupra formulelor de organizare a spațiului european, pornind de la conștiința unei anume identități și a destinului comun, a înregistrat în secolul al XIX-lea contribuții remarcabile și apreciate venind și din mediul cultural românesc.

După sublinierea specificului ideatic al epocii, ne propunem în rândurile de față a schița câteva accente pe care istoricul și omul politic V.A.Urechia le-a susținut în această dezbatere și sub semnul cărora a stat întreaga sa activitate politică, socială și științifică. Evidențiem apoi recunoașterea de care el s-a bucurat pe plan internațional evocând aprecierile lui Albert Gobat în legătură cu aspirația lui Urechia de a candida la primul premiu Nobel pentru pace, din 1901.

Epoca, în ansamblu, a stat sub "semnul istorismului, adică al întoarcerii spre trecut, cu scopul de a-i stabili și încorpora valorile perene, valori pe temelia cărora să se poată înălța apoi organic edificiul noii societăți"¹. Istoria devine "un instrument al prefacerii curente" iar oamenii de stat manifestă un interes deosebit pentru istorie și provin adesea din rândul istoricilor care și-au asumat, ca în atâtea cazuri ilustre, misiunea modelării realului. Guizot și Thiers în spațiul francez, Macaulay în regatul insular, Ranke și Mommsen în mediul german, F. Palacky în Boemia ilustrează această dublă condiție despre care s-a subliniat cu autoritate că "e și mai evidentă în centrul și sud-estul Europei"². Dilema "a scrie sau a face istorie" fiind rezolvată în societatea românească a timpului, cel mai adesea, prin conjuncția termenilor³ a făcut ca istoricii acestei zone să fie considerați aici o adevărată forță politică.

S-a observat că "pretutindeni istoricii au avut un cuvânt de spus în cristalizarea conștiinței naționale"⁴ Și în cazul națiunii române ei au avut un rol important în făurirea conștiinței și a statului național român modern, "solidarizând spiritele în jurul unui crez întemeiat pe ideea latină". Într-adevăr, cum s-a afirmat⁵, "de la Nicolaus Olahus care îi știa pe

¹ Al. Zub, *De la istoria critică la criticism*, Editura Academiei RSR, București, 1985, p.72.

² Idem, *Istorie și finalitate*, Editura Academiei Române, București, 1991, p.57.

³ Idem, *A scrie sau a face istorie*, Editura Junimea, Iași, 1981.

⁴ Idem, *Biruit-au gândul*, Editura Junimea, Iași, 1983, p. 30.

⁵ *Ibidem*, p. 31.

locuitorii principatelor carpato-dunărene "ca urmași ai romanilor" până la desăvârșirea unității de stat românești, la începutul acestui veac, o suită impresionantă de cărturari au vegheat ca visul unității să nu se stingă, iar când s-au ivit împrejurări prielnice ei s-au pus în fruntea mișcării de regenerare și de construcție a României moderne".

Urechia se înscrie în rândul acestor oameni de cultură, ideea latinității și a unității fiind constante ale gândirii sale.

Concepția și personalitatea lui V.A.Urechia poartă amprenta faptului de a fi fost martorul unor evenimente politice naționale de o însemnătate crucială ca: revoluția de la 1848, prima Unire din 1859 și războiul de independență din 1877-1878 (la unele participând direct), a faptului de a se fi numărat printre colaboratorii și prietenii apropiați ai unor frunțași, conducători ai acestor evenimente și mișcări naționale precum V.Alecsandri, M. Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Al.I.Cuza, Aron Pumnul, V.Lucaciu, Gh.Pop de Băsești, I.Rațiu, Gh. Barițiu, Iosif Vulcan, etc⁶.

Pe de altă parte studiile la Paris, într-o perioadă decisivă pentru rezolvarea crizei declanșată de Războiul Crimeii și contactul cu Spania datorat căsătoriei cu fiica medicului personal al reginei Isabela, l-au făcut să mediteze asupra destinului românilor ca naționalitate în legătură cu mișcarea largă, panlatină, să reflecteze asupra modalităților de a-l influența și a rolului pe care argumentele de ordin istoric îl pot avea în noile reșezări din Orientul continentului și în marile decizii europene⁷.

Contactele cu diplomații receptivi la cauza unității noastre naționale prezenți la Congresul din 1856 (lordul britanic Clarendon, francezul Talleyrand-Perigord, etc.), conferințele și dialogurile purtate în cercurile universitare, cultural științifice pariziene, aprecierile extrem de favorabile ocazionate de tânărul student moldav profesorilor săi francezi Saint-Marc Girardin și K.B. Hase care vorbeau de la tribuna amfiteatrelor "despre acea mica națiune de origine latină, dintre Carpați și Dunăre", precum și despre "dreptele și îndreptățiteile sale idealuri politice", alături de intensa sa activitate publicistică au făcut ca V.A.Urechia să fie unul din principalii susținători ai legitimității unirii Principatelor Române în fața opiniei publice europene și îndeosebi a reprezentanților la Congresul de pace. Constantin Gh. Marienescu arăta că V.A.Urechia a realizat încoronarea acestei activități în sprijinul Unirii din 1859 întocmind "pe baza consultărilor avute cu Bataillard un Memoriu pentru Congresul de pace de la Paris și un altul destinat împăratului Franței Napoleon III, în care demonstrează pe baza unor temeinice argumente istorice, naționale, a dreptului ginților, caracterul profund legitim, obiectiv al luptei românilor pentru făurirea statului național unitar modern"⁸.

Activitatea în slujba unirii din 1859 și pentru înlăptuirea reformelor modernizatoare ce i-au urmat, ca și preocuparea pentru sprijinirea românilor din afara granițelor se întemeiază pe o anumită concepție asupra sensului devenirilor naționale și europene. Repere pentru conturarea acestei concepții a identității naționale românești ne oferă analiza activității sale

⁶ V. Goia, *V.A. Urechia*, Editura Minerva, București, 1979, p.35

⁷ Anișoara Popa, *V.A. Urechia istoric*, Editura fundației Academice Danubius, Galați, 2001, p.164.

⁸ C. Gh. Marinescu, *V.A. Urechia și unitatea național statală a românilor*, Memoriile secției istorice a Academiei, 1984, 9, p. 112-125.

publicistice, a cursurilor ținute la Universitatea din Iași și apoi la cea din București, a conferințelor și discursurilor rostite la Ateneu, Academie, în Parlament sau în alte împrejurări.

Publicistica a fost o dominantă a vieții lui V.A.Urechia care, așa cum arăta Vistian Goia, "din preajma Unirii Principatelor până în 1873 a fost unul din cei mai activi ziariști ai epocii"⁹. În același sens se pronunța și Remus Zăstroiu care analizând activitatea lui publicistică din epoca Unirii considera că poate fi socotit "unul din cei mai reprezentativi gazetari politici ai anilor 1850-1870"¹⁰.

Urechia își definise încă din vremea *Opiniunii* cu destulă limpezime crezul gazetăresc și țelurile acțiunii sale ziaristice. Analizând experiența unor națiuni în care presa periodică participa la viața politică de aproape două secole, el socotea jurnalismul drept un element indispensabil al societății, element care trebuie pus în slujba intereselor vitale ale românilor: realizarea Unirii și obținerea "suveranității naționale"

Apreciind Unirea din 1859 drept "dimineața zilei celei mari"¹¹, consolidarea acestei victorii și sprijinirea românilor din afara granițelor trebuia să asigure dezvoltarea "propriilor forțe vitale" ale organismului național, pentru ca timpul să poată aduce atingerea obiectivului cel mai important al românismului, unirea deplină și asigurarea pentru națiunea română a locului cuvenit în lumea latină și în plan internațional. Epoca traversată de omenire "nu are analog, afîma Urechia, decât în etapa de mijloc în care lumea romană veche murea". O lume nouă se năștea însă, în același timp, iar analistul identifica mobilul ei: "împrejurările de acum se explică, aprecia el, prin marea idee ascunsă în sânul lor, prin ideea de libertate, de naționalitate, sufletul secolului acestuia"¹².

V.A.Urechia și problema identității naționale românești

Oprindu-se asupra conceptului de "națiune" în *Introducerea la Cursul de Istoria românilor* ținut în 1865 la Universitatea din București, Urechia identifica drept criteriu principal pentru determinarea națiunilor nu raportarea lor la un anumit teritoriu sau stat ci comunitatea de limbă și de origine¹³.

El va manifesta preocupări pentru toate provinciile locuite de români, făcând vizite de studii ale căror rezultate le comunica prin conferințe la Ateneu, la Academie sau la diferite întruniri internaționale, în articole de presă, informând asupra trecutului lor istoric, opinia publică internă sau internațională, acționând ca om politic, în baza convingerilor dobândite ca istoric, prin măsuri concrete pentru sprijinirea românilor din afara granițelor.

Cu prilejul discursului rostit în 1881 în onoarea lui Leon de Rosny aflat într-o călătorie de documentare în România, Urechia revenea asupra conceptului de națiune, subliniind nuanțe noi. Apartenența la o naționalitate înseamnă, aprecia el, apartenența la o societate "care a ajuns la conștiința autonomiei sale prin studiul originilor etnice, a tradițiilor

⁹ V. Goia, *op. cit.*, p.88

¹⁰ R.Zăstroiu, *Activitatea publicistică a lui V.A. Urechia în epoca unirii*, Anuarul de lingvistică și istorie literară, Iași, 1976, 25, p. 17.

¹¹ V.A. Urechia, *Scrisoare de rămas bun adresată domnilor studenți ai Facultății de litere din București*, 1901, p.2.

¹² Idem, *Europa în 1861*, în *Dacia*, I, nr. 1, 9 martie 1861, p.1.

¹³ *Buletinul Instrucțiunii publice*, București, anul I, august 1865.

sale, a istoriei sale și printr-o comunitate de sentimente de natură să definească rolul, scopul poate al indivizilor care o compun în opera generală de civilizare"¹⁴.

Ținea atunci să precizeze că "românii [...] sunt această societate care a ajuns la conștiința de sine a rolului, a scopului indivizilor ce o compun în opera generală a civilizației"¹⁵.

Prestigiosul oaspete latin confirma aprecierile ministrului istoric, dedicându-i lucrarea sa *Les populations danubiennes. La Patrie des Roumains d'Orient*, tipărită în anii 1882-1884.

Rostul națiunii române era descifrabil, așa cum sublinia într-o altă împrejurare, doar prin analiza, în lumina istoriei, a tendințelor evoluțiilor europene și a constantelor politicii externe românești.

Naționalitate română, solidaritate latină, echilibru european

Analizând situația Europei din perspectiva ideii de naționalitate, în articolul *Europa în 1861* publicat în ziarul *Dacia*, Urechia ajungea la concluzia că puterile însele pot avea un viitor în măsura în care țin cont de ideea de libertate și naționalitate. În noul context european în care pacea părea a fi o echilibrare între cele trei rase ce-și împărțeau continentul (latină, germană și slavă), Urechia împărtășea încă din timpul studiilor de la Paris, nu doar opiniei publice interne ci și celei internaționale, ideea solidarității latine și a raporturilor speciale ale românismului cu panlatinismul¹⁶.

Realitățile istorice și redescoperirea "rosturilor" în secolul naționalităților

"Rostul" națiunii era descifrabil pentru V.A.Urechia doar prin analiza, în lumina istoriei, a tendințelor evoluțiilor europene și a constantelor politicii externe românești.

Analizând politica externă românească de-a lungul timpului, el considera că aceasta a fost influențată de două categorii de factori: cei "fatali", ce țin de vecinatate (rusă, austriacă, "potopul bizantin și apoi cel al fanarioților", respective "învrăburile de la desfășurarea evenimentelor din toată Europa") și cei de "conștiință", prin care primii puteau fi depășiți¹⁷.

Factorii de conștiință ai politicii românești sunt, în concepția lui Urechia, pârgii pentru depășirea factorilor "fatali", ce pot fi acționate prin intensificarea legăturilor cu latinitatea și conștientizarea, definirea și asumarea "rosturilor istorice" ale națiunii române.

"Țara romană" înființată de Traian în Dacia "ca un mur de piepturi devotate patriei contra căruia să se zdrobească încercările barbarilor care voiau să meargă spre Roma"¹⁸, care înfruntând vicisitudinile veacurilor își păstrase individualitatea latină, își redescoperea rosturile în secolul naționalităților pornind de la aceste realități istorice.

¹⁴ Bulletin de la Societe d'ethnographie, nr. 47, 25 iulie 1882, p. 110.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ A. Popa, *op. cit.*, p 201.

¹⁷ V.A. Urechia, *Din istoria secolului XVII*, în V.A. Urechia, *Opere diverse*, București, 1894, p. 132.

¹⁸ Idem, *Istoria Românilor. Biografii românești după metoda catihetică*, București, 1869, p. 18.

Obiective și soluții

Pornind de la aceste premise el considera că "istoria ne învață că politica noastră trebuie să consiste în a demonstra Europei importanța topică a pământului românesc, în a-i da certitudinea că noi avem conștiința acestei situații și că putem și vrem să fim bariera ce ea dorește contra expansiunii teritoriale a statelor limitrofe"¹⁹.

Desăvârșirea Unirii era considerată de V.A.Urechia obiectivul suprem, împrejurarea în care națiunea română și-ar putea îndeplini rolul său "în opera generală a civilizației", ca parte a gintei latine.

Istoricul identifica acțiunea de sprijinire a românilor din afara granițelor și de împiedicare a deznaționalizării lor ca fiind etape importante în atingerea acestui obiectiv.

Astfel, în Parlament, protestând împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania și ripostând împotriva acuzației de daco-românism formulată în Parlamentul maghiar, el sublinia că "dacă prin daco-românism maghiarii înțeleg rezistența fraților noștri de peste munți la deznaționalizare și sprijinul moral și intelectual pe care noi putem să-l acordăm lor pentru a rămâne români, a-și păstra limba și credința în statul vecin, în acest sens suntem atât de daco-romani cât e posibil"²⁰. Altcândva, sublinia că pentru noi e suficient acum, ca acea populație să rămână românească. "Nu iredentismul este citadela apărătoare a existenței naționale, ci realizarea unui cu totul alt ideal. Acest ideal al viitorului este confederarea tuturor popoarelor regiunii Carpato-Balcanice, pentru a asigura prin unirea forțelor nu doar un loc în cutare și cutare ligă, ci dreptul nostru în concertul popoarelor"²¹.

România ca stat național, unitar și independent, sau ca stat confederat parte în Confederația statelor Carpato-Balcanice, Statelor Unite ale Europei Orientale sau într-o Confederație latină, erau formule asupra cărora istoricul se oprise încercând să scruteze viitorul zonei și al națiunii române și stabilind sarcinile prezentului.

Parte a panlatinismului, "românismul", cum a numit istoricul mișcarea de conturare și de afirmare a identității naționale românești, a avut în V.A.Urechia unul din cei mai entuziaști și devotați slujitori ai săi. S-a subliniat în repetate rânduri contribuția sa la sprijinirea românilor din Transilvania²². Urechia a avut însă un rol important și în sprijinirea românilor bucovineni și basarabeni ca și a românilor transdunăreni.

Deosebit de importantă pentru obiectivul urmărit a fost participarea lui Urechia la Congresul internațional de științe etnografice de la Paris din 15-17 iulie 1878. Delegat al României în cadrul Societății de Etnografie din Paris (constituită în 1859) el se bucura de un prestigiu considerabil, fapt ce explica solicitarea ce i-a fost adresată de etnograful rus Ducinski, din Kiev, de a face "unele precizări pe marginea comunicării lui Gauthier de Claubry, *Notes sur les races diverses de l'Epir et notamment sur les Albanais*, care nu făcuse o distincție suficientă între populațiile din zona discutată"²³.

¹⁹ Idem, *Discours prononce par Mr. V.A. Urechia, senateur de II-me College de Covurlui au sujet du l art. III du projet de repose au Message royal*, Bucharest, 1894, p. 12.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 32.

²² V. Goia, op. cit. p. 93.

²³ Paul Păltănea, *Un premiu internațional V.A. Urechia inițiat de Societe d'Ethnographie, 1882*, în *Buletinul Fundației Urechia*, nr. 6, p.32.

Urechia demonstra cu acel prilej, că valahii, deci românii, nu sunt nici slavi nici albanezi cum susținuse Claubry.

Invitat să prezideze cea de-a doua ședință plenară în cadrul lucrărilor congresului, ținută în Palatul Trocadero, V.A.Urechia pune această onoare pe seama "simpatiilor Franței, ale lumii întregi față de România de curând întristată prin o mare nedreptate la Berlin".¹⁰⁶

A susținut la acest congres comunicarea *Despre etnografia română* iar președintele Congresului internațional îl însărcina să adune elementele necesare realizării hărții etnografice a Peninsulei Balcanice și a regiunii danubiene apreciind că "prezența în mijlocul nostru a unui eminent reprezentant al naționalității române, dl. profesor Urechia, mă face să exprim speranța că lucrarea va fi întreprinsă cât mai curând posibil pentru țările Moldo-Valahe"²⁴.

Încă insuficient pusă în lumină, activitatea lui V.A.Urechia în planul relațiilor internaționale avea la bază o concepție ce a evoluat în timp, ajungând a conjuga principiul naționalităților, consacrat abia după primul război mondial și pe acela al echilibrului european bazat pe înțelegeri între rase. În anumite momente, când analiza îl conducea la concluzia unui "cataclism care se pregătește", el nu excludea nici varianta unei "fедераții cu toate popoarele regiunii carpato-balcanice, după o constituție" astfel încât să rezulte "un stat puternic în Orientul Europei care să asigure pacea pentru totdeauna"²⁵.

Obiectivul activității sale era de "a convinge statele din fruntea Europei că România le este necesară în echilibrul lor mutual, pentru pacea universală"²⁶. Militând pentru promovarea românismului el îl încadra mișcării mai largi pan-latine și reușea să asigure sprijinul opiniei publice internaționale prin cele două volume monumentale *Voci latine. De la frați la frați* reacție la condamnarea memorandiștilor transilvăneni și *Albumul Macedo-Român*. Acesta din urmă a beneficiat de colaborarea a 173 de mari personalități ale timpului printre care V.Hugo, A.Ubicini, F.Mistral, Leon de Rosny, etc., dobândind caracterul unui "testament al alianței latine"²⁷. La aniversarea a 75 de ani de la întemeierea Societății de cultură Macedo-Română, un *Nou Album Macedo-Român* era editat la Freiburg¹² în Germania în sprijinul aceleiași cauze, fapt ce confirma importanța și necesitatea demersului lui V.A.Urechia.

Încă din martie 1868, la scurt timp după desemnarea sa ca membru corespondent al Academiei din Madrid, V.A.Urechia era ales ca membru de onoare în Societatea "Des amigos del pais de Madrid"²⁸. Participând la schimbul de idei în legătură cu pacea și viitorul continentului el primea lucrarea lui P.Y.Margall *Plas Nacionalidades*, publicată în 1876-1877 cu toate că autorul știa că Urechia nu aproba vederile lui referitoare la "fедераția popoarelor de limbi diverse"²⁹. P.Y.Margall era doctor în drept, republican, candidat rival al lui E.Castelar la președenție.

²⁴ BAR București, Arhiva V.A. Urechia, V, Ms3, f3.

²⁵ V.A. Urechia, *Discours ...*, 1894.

²⁶ Ibidem.

²⁷ L. Gheorghiu, E Iordache, *Testament al alianței latine*, în *Buletinul Fundației Urechia*, nr. 1, noiembrie, 1990, p. 12-13.

²⁸ V.A. Urechia, *Din tainele vieții*, în *Apărarea națională*, I, nr. 192. iulie 1900.

²⁹ Ibidem, nr.163.

V.A Urechia –aspirant la primul premiu Nobel pentru pace

Socotit o "santinelă a spațiului carpato-balcanic" V.A.Urechia era considerat un fin observator al relațiilor internaționale fiind consultat în forurile internaționale dedicate menținerii păcii asupra soluțiilor ce trebuiau adoptate așa cum reiese și din studiul corespondenței sale cu Albert Gobat, președintele Biroului permanent de la Berna al Uniunii interparlamentare. Păstrată în fondul Bibliotecii Academie Române din București, cele șaisprezece scrisori sunt adresate lui V.A.Urechia de dr.Gobat în perioada 25 octombrie 1897 - iulie 1901 și țin de activitatea destinatarului în calitate de președinte al grupului parlamentar român în cadrul Uniunii. Ele dezvăluie informații inedite referitoare la intenția lui Urechia de a candida la primul premiu Nobel pentru pace.

Întârzierea de câteva zile în depunerea candidaturii a făcut ca V.A.Urechia să nu poată candida la acest prestigios premiu, deși recunoașterea de care se bucura în acel moment și sprijinul pe care îl putea obține prin Uniunea Interparlamentară i-ar fi putut asigura reușita.

De altfel, premiul a fost acordat în acel an lui Frederic Passy, candidatul Uniunii Interparlamentare și unul dintre fondatori și elvețianului H.Duvant, întemeietorul Crucii Roșii din Geneva.O altă candidatură a lui V.A.Urechia nu a mai fost posibilă, el stingându-se din viață la 23 noiembrie 1901.

În anul 1902 Premiul Nobel pentru pace i-a fost acordat dr.Gobat³⁰, cel care cu devotament îl înștiințase pe V.A.Urechia în legătură cu demersurile pentru premiul Nobel din anul precedent.

Precizările făcute și materialul anexat sunt elemente în încercarea de a contura activitatea lui V.A.Urechia în planul relațiilor internaționale, de a sugera dimensiunea reală a personalității sale așa cum a fost ea percepută de contemporani de talia dr.Albert Gobat și de a schița contribuția sa la dezbaterile privind modalitățile de organizare a spațiului european.

³⁰ BAR Bucuresti, Corespondență V.A. Urechia, Fond V.A. Urechia, S19(1-16) DCCLXII, f. 1-2.

Anexa

Scrisoarea din 12 aprilie 1901, adresată de dr. Albert Gobat lui V.A.Urechia, conținând informații despre primul premiu Nobel pentru pace (B.A.R. București, Arhiva "V.A.Urechia", Corespondență, Fond V.A.Urechia).

Bureau interparlementaire
 POUR L'ARBITRAGE ET LA PAIX
 Berne, le 12 Avril 1901

S 19 (14)
 DCCXXII

① Camille interparlementaire
 ont recommandé la proposition
 dion. L'anglais que certains
 groupes, entre autres les
 Français et les Suédois
 ont été de voir travailler
 contre l'Union interparlementaire
 baine, en faisant d'autres
 propositions pour le prix
 Nobel. En votre absence,
 M. Poincaré, avait pu
 il me semble, s'occuper de
 l'affaire. Il ne s'agissait
 que de copier quelques lignes
 et les signer.

Je suis bien désolé
 Dr Gobat

B.R. me, Bepm. 1901 (de la G.H.) 1901, S 19 (14)
 DCCXXII

106783

Bureau interparlementaire
 POUR L'ARBITRAGE ET LA PAIX
 Berne, le 12 Avril 1901

① Cher Monsieur Urechia,

Le très honneur de
 la lettre nouvelle que vous
 m'avez par votre lettre
 du 3 Avril et vous félicite
 de votre intérêt au sujet
 Il est malheureusement
 trop tard pour donner
 encore quelque chose pour
 le concours Nobel, le délai
 d'inscription étant échu
 au 1er Avril. C'est d'autant
 plus regrettable qu'une si
 jeune de membres de notre

B.R. me, Bepm. 1901, 1901, S 19 (14)
 DCCXXII